

Ars Ensis Lovagi Kör és Kardvívó Iskola Egysület

Az olvasóhoz

Kedves Edzőtárs!

A dokumentum, amit hatalmas kíváncsisággal kezdesz olvasni nem más, mint az egyesület újságjának első száma. Azért készült, mert enyhíteni szeretttük volna szünni nem akaró tudásszomjaitokat, és nagyobb rálátást akartunk nyújtani arra a korra amivel foglalkozunk.

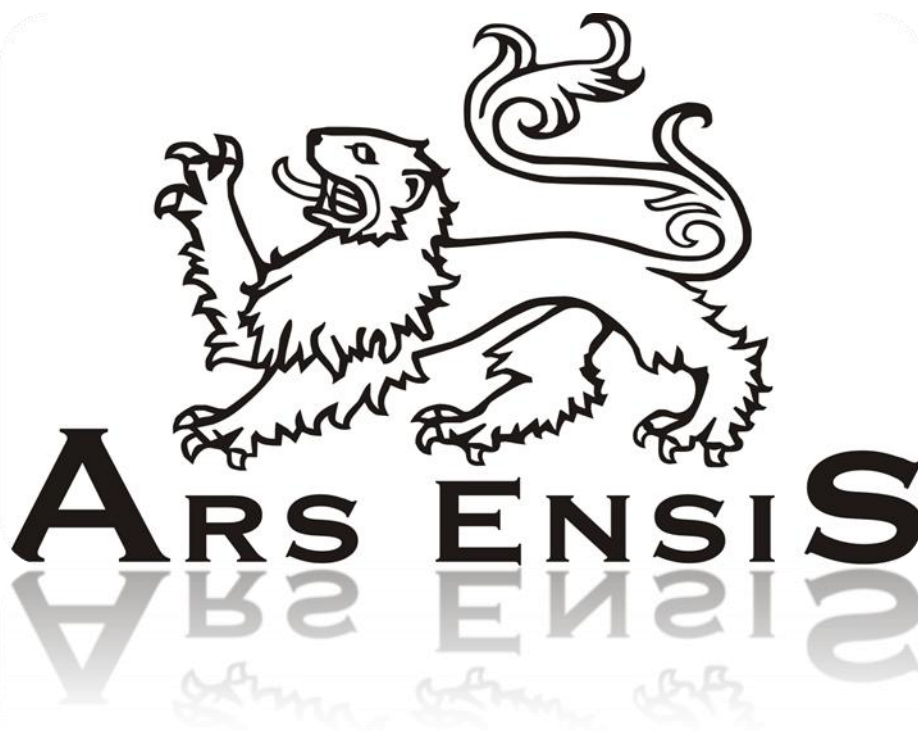
Szeretnék egy kis magyarázatot fűzni a fedőlaphoz. KÉSZEN VAN A CÍMERÜNK!! Szorgos kezek órákat töltöttek azzal, hogy megtervezzék, meghívezzék és elkészítsék edzőtáborra. A leleplezésig lehet találgatni, hogy vajon milyen is lesz.

Fogadjátok az írásokat sok szeretettel, mindenki hatalmas örömmel vetette bele magát a munkába. Olvashattok a *Lovagi életmódról*, ezt a témát Máté dolgozta fel nektek, ki kellett kicsavarni a billentyűzetet a kezéből, hogy ne 40 oldalt írjon.

A középkori / kora-újkori vívócéhekről Szabolcs írt nektek. Senki ne aggódjon, hogy csak rövid lett a téma, ez az csak egy morzsája annak az előadásnak, amit táborban hallani fogtok.

A bolognai kardvívásról és a *kétkeszes kardról* olvashattok, egy hosszabb illetve egy rövidebb írást. A jövőben lehetőségetek lesz megismerni a speciális fegyvereket, előbb vagy utóbb mindegyik háttéréről, forrásairól olvashattok majd itt.

Üdvözlettel,
Kurucz Zoltán Márk

Lovagi életmód

Sok különféle véleményt hallhattunk már a középkori emberek mindennapjairól. Többnyire az általános felfogás az, hogy a középkor emberei rendkívül rossz higiéniai körülmények között élt, nem tisztálkodott és bőséges élelem sem került mindig az asztalára. A viselkedéskultúra és öltözködés tekintetében sem sorolja az általános vélekedés a középkort a legműveltebb korszakok közé. Eme lesújtó vélemény eredete a reneszánszban és a későbbi felvilágosodásban keresendő, amikor a középkort az antik világ magas kultúrájának ellenpárjaként, elsősorban hanyatló korszakként értelmezik a reneszánsz gondolkodói, illetve az elvakult vallásosság, a babonák korának tekintik a felvilágosult filozófusok.

A középkor azonban nem volt olyan „sötét” korszak, mint ahogy azt a későbbi idők emberei képzeltek. A vallás ugyan valóban nagy szerepet játszott a mindennapi életben, de illemszabályaink, öltözködésünk és szórakozásaink nagy része a középkorban gyökeredzik.

A cikk célja, hogy bemutassa a források által legjobban dokumentált társadalmi réteg, a nemesség életmódját. Terjedelme, valamint a téma bonyolultsága miatt azonban nem vállalkozhat arra, hogy tökéletes korszakot adjon. A téma iránt érdeklődőknek ismereteik további bővítésében a cikk végén felsorolt „Felhasznált és ajánlott irodalom” segítheti a tájékozódást.

A bölcsőtől a sírig – egy lovag élete

A születés már a középkorban is fontos eseménynek számított. A fejletlen orvostudomány és a gyakori halálozás miatt egy egészséges újszülött világrajövele fontos esemény volt. Jelentőségét csak növelte az, ha a gyermek előkelőbb társadalmi osztályba tartozott. Egy királyi utód születése pedig az egész országban ünnepélyes eseménynek számított, ahová még a szomszédos országok is elküldték követeiket, valamint ajándékaikat. Az ajándékok értékének meg kellett felelnie az ajándékozott rangjával, mert a nem megfelelő ajándék még bonyodalmak okozója is lehetett.

„A követek ajándékokkal megrakodva tértek vissza. Ezzel a dologgal a király szerfölött beszennyezte koronája fényét. Mert mikor a követek visszatértek, a király megtudakolta tőlük, hogy mit kaptak; azoknak, akik szerinte keveset kaptak – noha ezek is drága ajándékokat hoztak -, megparancsolta, hogy megvetően dobják vissza az adományokat. Addig nem csillapodott le haragja, míg a hírnöknek újra drága ajándékokat nem adtak, annyit, amennyit az uralkodó akart. Egy...nagy úr meg is jegyezte tréfásan: „Ezt a csecsemőt Isten adta nekünk, a király úr pedig eladja.””¹

Az előkelő szülők általában fiúgyermek születésér várták, hiszen ő viszi majd tovább a birtokot, ő teljesít majd szolgálatot hűbérura, seniora mellett. Ha egy családba nem született fiú örökös, az nagy szerencsétlenségnek, az égiek büntetésének számított. „Mikor VII. Lajos francia királynak (1137-1180) és feleségének csupán leánygyermekai születtek,...(király)

¹ Matthaues Paris: Chronica maiora. 330. o. Ld. In: A középkori élet. 17. o.

kétségbeesésében a Benedek-rendi atyák gyülekezetébe sietett, s ott térdre borulva kérte a szerzeteseket, ... hogy tegyenek csodát.”²

Ha a gyermek megszületett, és nem vitte el valamilyen korai nyavalya, megkeresztelték. Ez általában az anya szülés utáni első miséjén történt meg, amire a szülés után negyven nappal került sor. A gyermek aztán két évig anyjával élt. Általában idáig szoptatták is a gyermeket, vagy anyja, vagy egy magas rangú dajka (az ő teje ugyanis nem rontotta meg a nemesi vért). A gyermeket hét éves koráig az anyja és udvarhölgyei nevelték. Hét éves korukban kezdődött meg képzésük, hogy jövendő feladataikat el tudják majd látni.

Ekkor az apa vette át a fiúgyermek nevelésének irányítását (a leányok ekkor is anyjuk mellett tanulták meg az úrnőhöz illő viselkedést és tudásanyagot). A fiúkat saját udvarukban, vagy senioruk udvarában, többedmagukkal kezdték el okítani a lovagi tudományokra és az udvarias viselkedésre. El kellett sajátítaniuk a lovaglást, a vívást, birkózás tudományát, tanultak ezen kívül dárdát vetni, kést dobni, vadászni. A testi nevelés mellett a szellemét sem hanyagolták el. Tanult az úrfi „úri játékokat játszani, „udvariasan” viselkedni, oktatták zenére is és idegen nyelvekre: latinra vagy franciára.”³ Különlegesebb esetekben a hét szabad művészetbe is betekintést nyerhettek az ifjak, de írni olvasni mindegyik apród tanult (még ha később ezen tudásukat nem kamatoztatták, sőt elfelejtették). Ha a gyermek nem tanult megfelelően, nevelői akár testi fenyegetést is alkalmazhattak vele szemben.

„Amikor a gyermek az első csúf szót kimondja, vegyetek egy kis vesszőt, s az mindig legyen kéznél vagy a falon vagy pedig a pitvarban; ha helytelenül cselekszik a gyermek, vagy csúnya szót ejt ki, vágjatok ezzel egy kicsit a meztelen testére. Ámde ne üssétek pusztán kézzel a fedetlen fejére, mert egész életére hülyévé tehetitek; - egy kis vessző, attól fél és jól nevelt lesz.”⁴

Az apród, ha betöltötte a tizennegyedik életévét, a fegyvernökök sorába került. Feladata itt már nem csak a tanulás, hanem uruk kiszolgálása is volt. „A bálokon ők szeletelték fel a húst, és ők szolgálták fel az ételeket, illetve az italokat. ...ők vetették meg az ágyat, öltöztették fel, vagy vetkőztették le a lovagot.”⁵ A fegyvernök csatába, illetve a lovagi tornákra is elkísérte urát. Segített páncélja felöltésében, gondozta a lovakat kísérte a harcmezőn. A lovagjelölt a fegyvernökség alatt leshette el urától a lovag erényeit és kötelességeit.

Ha méltónak találták rá, vagy csatában kiérdemelte, a fegyvernököt lovaggá avatták. A lovaggá avatás ceremóniája rendkívül hosszadalmas volt. Eredetileg világi esemény, mely az ifjú harcos felövezéséből alakult ki. A XII. századtól azonban egyre nagyobb befolyást szerez az egyház a ceremónián, melyen fontos szerepet kapott az előző esti fürdés, virrasztás és ima, a gyónás, böjtölés. A jelölt ruházata, felszerelése és az egész ceremónia tele volt különféle szimbólumokkal. Az ekkor hordott skarlát színű köntös a kényszerűségből kiontott vért szimbolizálta például. A ceremónia során a jelölt hűségesküt tett seniorának, valamint esküvel fogadta a lovagi erények és erkölcsök megtartását is.

A lovaggá avatás után az újsütetű lovag megkezdte életének azon szakaszán, mikor teljes jogú lovagként hadba szállt urával, intézte birtokainak ügyeit, bíraskodott és nem utolsó sorban gyakorolta magát a fegyveres küzdelmekre.

Miután a lovag egész életében szolgálta hűbérurát, királyát és az egyházat, őt is elérte az öregség. Mikor közeledni érezte halálát, elrendezte folyamatban lévő ügyeit, és

² A középkori élet. 16. o.

³ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 10. o.

⁴ Berthold von Regensburg: Predigten. I. köt. 35. o. Ld. In: A középkori élet: 161. o.

⁵ Phillips, Charles: Lovagok. 40. o.

végrendelkezett. „Végrendeletében mindegyik hagyott valamit... az egyházra, azért, hogy ennek fejében misét, imákat mondjanak a lelkéért.”⁶ A halottat, ha előkelő volt bebalzsamozták, a belső részeket kiemelték és külön temették. A temetéseket pappal végeztették, minél nagyobb úr volt az elhunyt életében, annál magasabb rangúval és annál nagyobb gyászoló kísérettel. A sírt általában síremléssel jelölték, melynek fontos tartozéka volt a domborműves fedőlap, melyet a sír tetejére helyeztek. A domborműveken általában az elhunyt életét jellemző tárgyakat ábrázoltak, férfiaknál általában kardokat és egyéb fegyvereket, a nőknél ollók, edények és más használati tárgyak voltak jelen. Előfordult az is, hogy a lovag egészalakos képmását vésték rá, és ha feleségével egy sírba temették, akkor az ő képmása is rajta volt a fedőlapon. „...ismerünk olyan síremléket is, ahol a férj alakja két feleség között nyúlik el szép egyetértésben.”⁷ A síremlékeket vagy a padló szintjéig belesüllyesztették a földbe, vagy szarkofágot, ravatalt mintáztak vele.

Háború, vadászat, bíraskodás – egy lovag mindennapjai

A lovag elsődleges feladata az volt, hogy seniora mellett részt vegyen annak hadi vállalkozásaiban, illetve hogy fegyverével szolgálja a királyt és az egyházat. A középkorban jóval több fegyveres konfliktusra került sor mint manapság, ennek ellenére egy korabeli lovag életének jelentős részét a békés mindennapok tették ki. Ezekbe a hétköznapokba próbálunk most bepillantani.

A korszak embere viszonylag korán kelt. A nemes urat általában valamelyik embere ébresztette, reggel hat körül, de sokszor előfordult, hogy az úr magától kelt a reggeli kürtszóra „Illetlenségnek, tunyaságnak számít, ha sokáig hever”⁸. A középkori ember mezítelenül aludt, ezért ébredés után köntöst adtak a lovagra szolgálói. Ezután ima, majd fürdés következett. Az elképzelésekkel ellentétben, egy középkori nemes szinte minden nap mosdott, olyan várakról is tudunk, ahol külön fürdőhelységet építettek erre a célra. (igaz, hogy a fürdés célja nem a tisztálkodás, hanem a felfrissülés volt).

*„A gazda parancsára másnap
a vendégnek fürdőt csináltak,
nem korán, úgy délelőtt felé,
s odatették az ágy elé,
ahogy a reggeli rend kívánja.
Rózsákat is dobtak a kádba.”⁹*

A fürdés, vagy mosakodás elengedhetetlen kelléke volt a díszes mosdótál, melyet utazásokra is magukkal vittek. A vízbe rózsaszirmokat dobtak, de gyakran használtak a tisztálkodáshoz lúgot vagy szappant használtak. A fürdés után az erre a célra kikészített kendőkkel törölköztek, majd leheveredtek, míg le nem hültek. Ekkor szívesen „fogyasztottak... bort vagy mézsört.”¹⁰ A fogak megtisztítása is hozzátartozott a mindennapi tisztálkodáshoz.

A toalett után az urat felöltöztették, majd egész háznépükkel misére mentek. Általában a várban berendezett kápolnában került erre sor, de ünnepnapokon a közeli város jóval díszesebb templomát részesítették előnyben. A mise után következett a korai étkezés, melyre reggel kilenc körül kerülhetett sor. Ilyenkor keveset ettek, hiszen nem ezt tartották a nap fő

⁶ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 77. o.

⁷ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 79. o.

⁸ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 37. o.

⁹ Wolfram von Eschenbach: Parzifal. (részlet) Ld. In: A középkori élet. 117. o.

¹⁰ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 38. o.

étkezésének. Reggeli után vagy lepihentek (ha az úr öreg vagy beteg volt), vagy nekiláttak a birtok ügyeit intézni. Ekkor osztotta ki a várúr a feladatokat fegyvernőkeinek és gazdasági intézőinek, vagy bíraskodott „alattvalói” felett. „Helyi és országos szinten is nagy szerepet játszottak az igazságszolgáltatás rendszerében”¹¹. Ők elnökölték a bíróságokon, illetve esküdtek is voltak. A délelőtt folyamán jelentkeztek alamizsnáért a szegények is. A mindennapi teendőket az úr egész nap ellátta, csak dél tájban ült le, hogy elfogyassa a nap egyik főétkezéséül szolgáló ebédet.

A második főétkezés az estebéd, melyre hat óra körül, vagy később kerítettek sort. A legtöbb várban a lovagteremben étkeztek, csak néhol tudunk külön ebédlőteremről. A vacsora után nem széledtek szét, hanem sokig együtt maradtak, beszélgettek, politizáltak, vagy különféle játékokkal mulatták az időt. Nagyobb ünnepekkor, vagy ha sok vendég tartózkodott a várban, táncoltak, költeményeket, vagy hősi elbeszéléseket hallgattak. Lefekvés előtt az apródok még mindenkinek felszolgáltak egy utolsó adag italt, ezt francia nyelvterületeken „vin de coucher”¹² névvel illették. Ennek elfogyasztása után tértek nyugovóra a vár urai, hogy másnap hozzáláthassanak a következő dolgos naphoz.

Bliaut, brouch, pourpoint – egy lovag ruhatára

A közhiedelemmel ellentétben, a középkor nem egy színtelen korszak. Mi sem jellemzi ezt jobban, mint a világi előkelők számos darabot felvonultató ruhatára. A divat sem új keletű jelenség, a divatdiktátor már ezer évvel ezelőtt is Franciaország volt.

A ruhadivat a középkor századain át folyamatosan változott. A korai középkorban az előkelők hosszú „méltóságteljes öltözetet viselnek”¹³, míg a szegényebbek a római korból örökölt tunikát hordanak. A IX-XI. századokban azonban a tunika, praktikussága miatt az előkelőknél is megjelenik, mint mindennapi öltözet, a hosszú ruha csak ünnepi alkalmakra marad használatban. A XI. századtól ismét divatba jön a hosszú ruha, a XII. században pedig megjelenik a hosszú, bő ujjú alsóruha, a chainse, valamint az ennél kicsivel rövidebb, de szintén bő ujjú felsőruha, a bliaut. Ezen felül bő nadrágot viselnek, melyet övvel tartanak meg, valamint változatos formájú és színű harisnyát. Lovagláshoz és vadászathoz a férfiak csizmát viselnek, és térdig érő vászon alsónadrágot, amit brouch-nak neveznek. Utazáshoz csuklyával ellátott köpenyt hordtak, melyet eleinte a bal vállon csomóztak meg, majd ez átkerült középre. A köpenyt bélelték is, a bélés színe általában eltért a felsőruha és a köpeny színétől is. Fontos volt az is, hogy a köpeny és a felsőruha se legyen ugyan olyan színű. A lovagok igen változatos fejfedőket hordtak. Ismerték a csuklyát, de rendelkeztek számos sapkával, és a kalap is divatos volt. A ruhák legnagyobb dísze ekkoriban a hímzett szegély. A ruházat elengedhetetlen kelléke az övön függő alamizsnástáska, valamint a kesztyű, mely a lovagi méltóság szimbóluma is. A XIV. századra a hosszú ruhát „teljesen kiszorítja a rövid zubbony (pourpoint)”¹⁴ a férfidivatból, mely alá inget vesznek, és harisnyanadrágot húznak melléje. A mellkast és a vállakat valamint a felső kart is kitömik, a tömés neve is érzékletes: bombardes-nek, azaz ágyúnak hívják. Ez a rövid, nyaknál gombbal összefogott magas gallérú ruhadarab a férfi zakó őse. A ruha ujjja gyakran a földig ér az udvari viseletben. Hosszabbodnak a sapkák és a cipők is, melyek orra egészen elképesztő méreteket tudott ölteni. Fejedelmeknek 2 és fél láb, főrangúak 2 láb, egyszerű lovagok másfél láb hosszú cipőorrot viselhettek¹⁵. A nagy lábon élni kifejezés is innen származik, hiszen minél rangosabb valaki, annál nagyobb cipőorrot engedhetett meg magának.

¹¹ Phillips, Charles: Lovagok. 56. o.

¹² Phillips, Charles: Lovagok. 40. o.

¹³ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagokban. 38. o.

¹⁴ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagokban. 44. o.

¹⁵ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagokban. 45. o.

Kelmék és színek tekintetében is rendkívül változatos ez a korszak. Kedvelik az élénk színeket, különösen a pirosat, a kéket, az arany mintákat. Előkelőnek tartják a bíbor és a viola különféle árnyalatait is. Nem kedvelték azonban a barna és fekete árnyalatait, melyek a nép illetve a gyász színei voltak. A ruhákat posztóból, vászonból, gyapjúból készítik, de igen előkelőnek tartják a brokátot, és a nehezen beszerezhető, ezért igen drága selymet. A XV. századi Burgund Hercegségben a herceg már elkezdte egyenruhában járattatni embereit, ekkor a ruhák színei a herceg címerének színeivel egyeznek.

A ruházathoz szorosan hozzátartozik a hajviselet. A XII. században a középén elválasztott, vállig érő haj a divat, míg a XIV. századtól a férfiak már rövidebbre vágják a hajukat. „Rendszerint fülig ért, és vagy simán viselték, vagy a fülnél sütővassal, tojásfehérjével felbodorították.”¹⁶ Az arcszőrzet divatja is változik. Míg a XI. században a csupaszra borotvált arc dívik, a XIV. századtól megjelenik újra a szakállviselés divatja, és hódít a bajusz is, amit azonban a klerikusok erősen támadnak.

A kor férfiideálja azonban nagyjából változatlan. Arányos testalkat, széles vállak, szabályos arc kell, hogy jellemezze a korszak férfiszépét. Különösen fontos a szép lábszár, erre többször is találhatunk utalásokat.

Lássuk, milyenek képzelte el a korszak egyik költeménye Parzival¹⁷ lovagot!

*„Ágyához ment a hős utána.
Ott pompás fehér ruha várta;
a nadrágjának szép arany
és selyem deréköve van;
nyújtják a vitéznek a nadrág
feszes szárát, a színe skarlát;
a lába benne ó be szép!
hogy kiemeli termetét!
Köntös, palást remekbe szabva,
mindkettő rótes rozsdabarna,
s mindkettőnek bélése szín-
tisztá fehérlő hermelin;
széleiken meg szürke és
mélybarna cobolyprém szegés.
Hogy illet rá e pompa!
Derékban összefogta
Egy ékes öv ruháját,
egy csat meg a palástját
kapcsolta egybe. Ámde rajta
még szebb dísz volt szép, piros ajka.”¹⁸*

A XIII. századtól kezdve az öltözködés oly mértékben kezdett pompás és díszes, és ennek megfelelően drága lenni, hogy az uralkodók rendszeresen adtak ki rendeleteket ennek megfékezésére. Álljon itt egy hazai példa, Könyves Kálmán 1100 körülire datált első törvénykönyvéből:

¹⁶ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 44. o.

¹⁷ Az Arthur mondakör Parszifal lovagjáról van szó

¹⁸ Wolfram von Eschenbach: Parzifal (részlet) Ld. In: A középkori élet. 118. o.

„70. Az egyházi személyek ruházkodásáról

Senki, aki az egyházi rendhez tartozik, ne használjon világi ruhákat, úgymint hasított bőrmentét, vagy tarka színű ruhát, sárga kesztyűt, vörös nyeregtakarót vagy zöld köpenyt, bocskort vagy süveget, festett vagy selyemmel díszített sarut, úgyszintén selyemből készített inget vagy ruhát, s ezeket ne a mellen kapcsolják össze kötésekkel vagy csatokkal, hanem mintegy a nyakat fogják körül.”¹⁹

Lakomák, játékok, illemszabályok – egy lovag szórakozásai

Egy középkori úrnak, ha éppen nem a hivatalos teendőivel volt elfoglalva és nem háborúzott rengeteg lehetősége volt szabadidejének eltöltésére.

Igen kedvelt időtöltésnek számítottak a lakomák, melyeket a legkülönfélébb indokokkal tartottak, mint például keresztelő, házasság, lovagi torna, nemes vendég érkezése, stb. Mikor a várúr lakomát tartott, előbb feldíszítették és berendezték a lovagtermet. Bevitték az asztalokat és székeket (amiket általában nem tartottak ott, hanem szétszedett állapotban tárolták), valamint padokat, a kevésbé rangos vendégeknek. A lakoma kézmosással kezdődött, nagyobb ünnepségekkor az apródok vitték oda a mosdótálat és a törölközőt a vendégeknek, egyébként mindenki maga járult oda a tálhoz. „A víz rendszerint hideg volt, de rangosabb házaknál megmelegítették, s rózsaoajjal illatosították.”²⁰ Az ülésrendnek is különösen fontos szerepe volt, ugyanis mindenkinek rangja szerint kellett helyet foglalnia.

„Az ebédeknél és a vendégeskedésnél az evés-ivásnak a kialakult szabályok között kell végbemennie. Először is felállítják a teremben az ülőhelyeket, székeket, majd pedig egybehívják a vendégeket, közben asztalokat és tálalókat helyeznek el, s feldíszítik ezeket. A vendégeket a ház urával együtt a főasztalhoz ültetik. Mindaddig senki sem foglal helyet, míg a vendégek kezét nem mostak. Az úrnő és leányai, valamint a szolgálók is leülnek, ki-ki rangja szerint.”²¹

A lakoma fő ételei a húsetelek, levesekről csak kevés szó esik az egykorú forrásokban. Rendkívül kedvelték a szárnyasokat, a libát, kappant és a csirkét, de az igazi ínycsésnek a páva számított. Nem vetették meg a disznóhúst sem. Sok vadat is fogyasztottak, főleg őzet, vaddisznót, nyulat, fácánt, kócsagot, hattyút, de énekesmadarakat is. Böjt idején nagy keletje volt a halnak is. Ételeiket erősen fűszeresen ették, kedvelték a sót, borsot, köményt, szerecsendiót, szegfűszeget. A húsokat általában valamilyen mártással szolgálták fel, a szárnyasokat nyárson sütötték. Nem hiányozhatott a kenyér sem, sőt néhányszor salátáról is történik említés. A főfogások után (melyből 7 vagy 8 volt), különféle süteményeket tálaltak, fűszeres és töltött tortákat, mézeskalácsot, fánkot. Legvégül különféle gyümölcsöket szolgálták fel az apródok, akiknek az is feladata volt, hogy a vendégeknek ne legyen üres se a tálja, se a kupája, valamint a húsok feldarabolása is az ő feladatuk volt. Egy tányért általában két ember használt, és kés sem jutott mindenkinek. A kézmosás jelentőségét növelte tehát az is, hogy főleg kézzel ettek. A lakomához különféle borokat szolgálták fel, vízivásra csak ritkán fanyalodtak.

¹⁹ Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból. 56. o.

²⁰ Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 49. o.

²¹ Bartholomaeus Anglicus Lib. VI. cc. 23-24. f. 70. Ld. In: A középkori élet. 113. o.

Sok írás foglalkozik az asztal körüli illemszabályokkal. Nem illett első fogás előtt megenni a kenyeret, két kézzel tömni az ételt, tele szájjal beszélni, elenni az ételt a szomszéd előtt, mással egyszerre a tálba nyúlni. Fontos a körmök tisztán tartása is. A vendégeknek illett szerénynek lenni, ami a viselkedésüket illeti. Mivel a zsebkendőt a reneszánsz korig nem ismerték, orrfűvásra csak a bal kéz két ujját lehetett használni, és a váladékot el kellett taposni a földön. Durva illetlenségnek számított, ha az abroszt használták ilyen célra. Az evés végén is kötelező volt kezet mosni.

A lovagok híresek voltak nagy étvágyukról, sőt nagy erélynek számított, ha valaki sokat bírt enni. „Wiliam Marshal angol lovag... amikor... fegyvernökként szolgált nagybátyjánál,... gasteviande (haspók) volt a gúnyneve.”²² Továbbá „Guy de Bourgoigne angol lovag pusztá étvágyával nyűgözte le a szaracénokat, amely négy embernek is becsületére vált volna”²³. Úgy tartották, a bőségesen étkező ember sohasem gyáva.

Lakoma után kezdődött a multság. Az étkezés alatt is zenéltek muzsikusok, miután azonban elvitték a terítéket és az asztalokat, a vendégsereg is énekelni, zenélni és táncolni kezdett. A lovagi nevelésnek része volt, hogy az illető megtanuljon valamilyen hangszeren játszani, verselni, és ez a hölgyek esetében még inkább jellemző volt. A tánc is egy nagyon kedvelt szórakozás volt, bár a klerikusok erősen harcoltak ellene. Kedvelték a hősi történetek, versek felolvasását is, nagyon népszerűek voltak a Nagy Sándorról szóló történetek, vagy a lovagok hősiességét magasztaló versek és regények.

Sokféle játékot ismertek. A legnemesebbnek ezek közül a sakkot tartották, de játszottak malom és dámajátékot is. A XIV-XV. század környékén megjelent a kártya is és gyorsan népszerű lett az urak körében. Sokat kockáztak is, ekkor (minden egyházi tiltás ellenére) akár nagy összegek is gazdát cserélhettek. A fiatalabbak golyóztak, vagy különféle labdajátékokat játszottak. Ismertek több csoportos játékot is, ezek közül nagyon népszerű volt például az „Igazmondó Király”, mely a mai „Bátor vagy őszinte” játék középkori változata.

Fontos és nagyon kedvelt szórakozásnak számított a vadászat is, mely emellett fontos alapanyagokat szolgáltatott a konyhának is. Gerellyel, dárdával, íjjal vadásztak, de nagy bátorságra vallott az is, ha a lovag a kardjával ejtette el a vadat. Egy nagyobb vadászat akár fontos társadalmi esemény is lehetett, melyen hölgyek is részt vettek. Számos kutyát is alkalmaztak a vadászatok során. Igazán nemes módja volt a vadászatnak a solymászat is, melyet hölgyek is erőszertettel űztek. A lovagnak azonban nem csak a vad elejtéséhez kellett értenie, hanem az elejtett vad megnyúzását és feldarabolását is el kellett végeznie.

Szerelem, engedelmesség, háztartás – egy lovag hölgye

A lovagok élete szorosan kötődött a szolgálathoz. Szolgálták urukat a háborúban, királyukat az ország irányításában. Volt azonban még egy szolgálat, melyet egy jó lovag ne kerülhetett el, ez pedig a nemes nők szolgálata.

Milyen volt a középkorban a női szépségideál? Magas és karcsú nőt szerettek a középkoriak, keskeny vállakkal, kicsiny, telt keblekkel, hullámos szőke hajjal. Arca szép kellett, hogy legyen, szinte babaszerű. Egyenes orr, piros ajkak, nagy, ragyogó szemek, egyenletes, fehér fogsor jellemezte egy lovag álmának hölgyét.

Írni-olvasni megtanították a hölgyeket is, sőt néha jobb eredményeket értek el ebben a tudományban a férfiaknál. Ehhez hasonlóan a nyelveket is jobban el tudták sajátítani. Nem a tudományok voltak azonban a kisasszonyok elsődleges „tantárgyai”, hanem a háztartás irányításának ellátásához szükséges tudnivalók. Ugyanis míg az úr háborúzott vagy közigazgatási teendőit látta el, felesége volt az, aki irányította a háztartást, és „uralkodott” a cselédek, szolgálók hadán, irányította őket. Még a legnagyobb úrnők is elsajátították a fonás,

²² Phillips, Charles: Lovagok. 60. o.

²³ Phillips, Charles: Lovagok. 60. o.

szövés, varrás titkait (hiszen körülbelül a XIV. századig mindenki otthon készített ruhákban járt, és csak néha fogadtak egy szabót), valamint ügyesen használták az orsót, rokkát is. Kertművelésben is jeleskedtek a középkori hölgyek. Amit azonban mindenki elvárt az asszonyoktól, az az engedelmesség volt. Egy ideális nő az erkölcsösség határain belül követte az utasításokat. Fennmaradt egy leírás arról, hogy d'Andresel úrnak (egy francia nemesúr, Párizs kapitánya) bemutattak egy fegyvernököt, akinek egy híresen engedelmes felesége volt. A kapitány le akarta tesztelni az asszonyt, fogadást kötött hát a fegyvernökkel. Meglátogatták az asszonyt, és anélkül, hogy férje előtte beszélhetett volna vele, d'Andresel úr megkérte a fegyvernököt, parancsolja meg feleségének, hogy ugorja át földre fektetett botját. A hölgy megtette, amit férje parancsolt, így a fegyvernök megnyerte a fogadást. D'Andresel úr ekkor hazament, és megparancsolta ugyanezt saját feleségének. Nála azonban nem ért cél, így nagy haragra gerjedt.²⁴ A folytatásról a krónika szemérmesen hallgat, de valószínű, hogy d'Andresel úr elverte feleségét. A testi fenyegetéshez a középkorban egészen máshogy álltak hozzá, nem volt szégyenletes dolog, ha elverték a gyermeket vagy az asszonyokat, de az úrhölgyek is büntethették ilyen módon cselédeiket, ha jónak látták. Egy különös leánykérésről is olvashatunk a forrásokban. Hódító Vilmos, Anglia elfoglalója, mikor házasodásra került a sor, megkérte Balduinnak, Flandria grófjának leányát, aki azonban nem akart hozzámenni. Ekkor Vilmos Brügge városába sietett.

„Mikor Matilda kilépett a templomból, Vilmos rátámadt, ökölcsapásokkal, rúgásokkal és ütésekkel fenyegette meg; majd pedig újra felpattant lovára, és övéivel együtt hazavágtatott. A leány az elszenvedett ütésektől az ágyat nyomta. Ekkor odament hozzá az atyja, és megkérdezte, kít választana jegyesül. A hajadon erre azt felelte: sohasem megy férjhez, hacsak nem lehet Vilmos hercege. És így is történt.”²⁵

Volt azonban a nőekkel való viselkedésnek egy jóval kifinomultabb aspektusa is, melyet udvari szerelemnek neveznek. A lovag ugyanis szolgálta és szerelemmel szerette korának hölgyeit. Igaz, imádatuk tárgya gyakran nem feleségük, hanem senioruk felesége volt. Számára minden örültséget megtettek, a nagy lovagköltő, Ulrich von Lichtenstein például Velencéből utazott Bécsbe hölgye kedvéért, női ruhában, és mindenkivel megvívott, aki kiállt ellene. „307 lándzsát tört el, és soha nem szenvedett vereséget.”²⁶ Az udvari szerelem fejezte ki először azt a fajta közeledést férfi és nő között, melyet ma is ápolunk, még ha kissé megváltozott formában is. Ebbe a szexualitás is beletartozott, lovag és hölgy kapcsolata ugyanis nem mindig maradt meg az erkölcsileg meghatározott normák között.

Abban, hogy férfi és nő nem maradtak a platói szerelem keretei között, a női ruházatkodás is hozzásegítette a kor embereit. A X-XII. századan ugyan még hasonló a férfi és női divat, de a XIII. századtól a nők elkezdnek a férfiakétól különböző öltözeteket hordani. Alulra egy surcot-nak nevezett testre simuló alsóruhát vettek, felülre pedig egy cotte-nak nevezett ruhadarabot. Ezen ruhák kifejezetten hangsúlyozták a mell és a derék alakját, a szoknya rész pedig bő, gyakran uszályos. A nők is rengetegféle kalapot, hajhálót és kendőt hordanak, frizuráik is hasonlóan változatosak. Cipők tekintetében a férfiakéhoz hasonló lábbeliket hordták, persze kisebb csőrrel. A XIV. században megjelenik a kivágás (dekoltázs) is a ruhákon, és egyre mélyebb lesz. Mélyítik az ujjatlan surcot karkivágását is, így az látni engedi a derekat. Ezek ellen az újítások ellen a klérus rendkívül elítélően nyilatkozott, a mély karkivágást például „az ördög ablakának”²⁷ nevezték.

²⁴A forrást ld.: Ménagier de Paris. I. Köt. 148. o. Ld. In: A középkori élet. 140-141. o.

²⁵Chronicon Turonense. 348. o. Ld. In: A középkori élet. 139. o.

²⁶Phillips, Charles: Lovagok. 226. o.

²⁷Kulcsár Zsuzsanna: Így éltek a lovagkorban. 45. o.

Végszó

A cikk nem tudta (terjedelmi okok miatt) felölelni a lovagság középkori életének minden aspektusát. Látható azonban, hogy az akkori emberek is egy igen összetett világban éltek, sajátos illemszabályokkal és szokásokkal, melyek ma használt szokásainknak az elődei. A középkor tehát egy rendkívül szép, színes kavalkád, amiben emberek éltek és boldogultak, és korántsem egy sötét és barbár kor.

Felhasznált és ajánlott irodalom

A középkori élet. SZERK.: KULCSÁR ZSUZSANNA. Gondolat Kiadó. Budapest, 1964

Szemelvények az 1526 előtti magyar történelem forrásaiból I. SZERK.: BOLLA ILONA, ROTTLER FERENC. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2001

KULCSÁR ZSUZSANNA: *Így éltek a lovagkorban. Nyugat-Európa a XI-XV. században.* Gondolat Kiadó. Budapest, 1967

PHILLIPS, CHARLES.: *Lovagok. A lovagi kultúra aranykora.* Kossuth Kiadó. Budapest, 2009

Írta: Kerese Máté

A középkori / kora-újkori vívócéhek

Bevezetés – Útban a polgári vívás felé.

A klasszikus lovagi kornak a 15. század elejére gyakorlatilag vége. A keresztes háborúk idejében alakult nagy lovagrendek kivétel nélkül kivesztek; a százéves háború pedig megmutatta a lovagi hadviselés problémáit a modern fegyverkezés tükrében. A zsoldoseregek illetve a fizetett, professzionális seregek átveszik a feudális és lovagi hadaktól a hadszíntereket. Ezzel párhuzamosan a rendelkezésre álló fegyverzeti megoldások száma drasztikusan növekszik, az árak pedig minden korábbiaknál jóval alacsonyabb lesz. Egy egyszerű zsoldos egyhavi béréből bármikor megfelelő gyalogos vértzetet tud kiállítani (persze használtat és nem méretre szabottat, és csak ha nem kártyázta el a pénzt...), és a polgárságnál megjelenő, rendelkezésre álló plusz idő és pénz utat enged hobbiknak, kedvteléseknek, passzióknak és – a felnőtt játékoknak.

A vívócéhek és a polgári vívás elterjedésében nem alábecsülendő az írásosság terjedése a német ajkú területeken, aminek az elérhető áru írószerek és papírok, papiruszok is az okai. Megjelenik, a könyvnyomtatás. Emellett felértékelődik a vívás tudománya, és a vívás képessége: hirtelen mind az oktatási képesség mind maga a fegyverforgatás eladhatóvá válik, piaca, kereslete és erre válaszul kínálata lesz.

Mit / miért vívnak, és kicsodák, ebben az időszakban (14-16. sz)?

A lovagi "kaszton" kívül természetesen a legjobb válasz a zsoldosok, milíciák, fegyveres bandák tagjai. Eleinte (13. század végétől) ezek az emberek inkább az alja munkákat végezték, mint gyilkosságok, fizetett rablások, rajtaütések, s emiatt nem volt túl jó a renoméjuk: ekkoriban a vívómestereket nem övezte semmiféle misztikum vagy túl nagy megbecsülés. Azonban mikor az uralkodó szolgálatába szegődve "isten és király" munkáját végezték, a megvetésből félelem lett, ami persze csak egy fokkal jobb. Egy másik ember, aki ezen időkben fegyvert ragad, az istenítéleten megjelenő peres fél, vagy annak felbérelt harcosa. Utóbbit német területeken Kemphe névvel említik, a magyar források Pugil nevet használnak.

Egy normál istenítélet előtt 6 hét felkészülési idő járt mindkét félnek, ami már előre is vetíti annak a szükségességét, hogy legyen valaki, aki képes arra, hogy felkészítsen valakit egy életre-halálra vívott harcra, valamint hogy levezényelje magát a vívást, s ennek tudora legyen.

Van még egy csoport, s a vívócéhek kialakulásához ennek a csoportnak van a legtöbb köze, ezek pedig a városi milícia. Őket a város polgársága fizette, pontosabban az egyéb céhek béreltek fel 12-12 harcost, hogy negyedeiket a város ostroma esetén védjék. A miliciának viszont, mint professzionális polgárőrség, nagyon komoly vívástudományra volt szüksége, egy mesterre, aki őket felkészíti és csatába vezényli. Ezek a kompániák voltak az első Vívócéhek, akik saját teremmel, iskolával, s iskolán belüli rangokkal, lefektetett folyamatokkal rendelkeztek.

A Vívócéhek

Eddig legjobb tudásunk szerint ez a folyamat északról indult, és az 1400-as évek elejére tehető. Az első feljegyzések 1440 környékén már működő vívócéheket és azokban

tevékenykedő nagyhírű mestereket említene. Már ekkor beszélnek díjvívásról, provosti címről, és a mestereket övező tiszteletről. Sőt, Josef Baader, a nürnbergi királyi archívum őrzője, közlése egy cikket 1866-ban, miszerint az archívum alapján már 1397-ben nyilvános vívóiskola volt a Reichstag előtt.

Alig ötven év alatt, a 15. század közepére, a vívócéh a város központjában állomásozik, általában a városháza egyik termében gyakorolnak, és pénzes polgárok csatlakoznak az "edzésekhöz". A 15. század 2. felében a polgárság rendszeresen jár vívni, heti akár több alkalommal. Versenyeket, bajnokságokat, díjvívásokat tartanak maguknak. A kutatások szerint szinte minden szakma képviselői megtalálhatóak az "edzéseken", de legnagyobb számban a késkészítők keresik fel ezen alkalmakat.

A nagy vívócéhek

A Szent Márk testvériség (=Meister des Langen Schwertes)

Kezdjük a legnagyobbal, ez a Szent Márk testvériség, vagyis a Marxbrüder. Nem tudjuk mikor alakult, de a legelső említése 1474, egyes kutatók szerint 1444.

Kiváltságos levelet 1487. Augusztus 2.-án kaptak, III. Frigyesztől.

Németül az illusztris "*bruderschaft Unserere lieben frawen und der reynen Jungfrawen Marien vnd des Heiligen vnd gewaltsamen Hyemelfursten sanct Marcen*" teljes névre hallgattak („A Mi Tiszta Szűzies Asszonyunk Szent Mária és a Haragos Mennyei Úr Szent Márk testvérisége”). Ez egy igazán óriási csoport volt, valószínűleg a teljes akkori Európában jelen voltak, bár fő működési területük a mai Németország / Ausztria / Svájc / Északkelet-Franciaország területeire esett. Évente egyszer, a frankfurti őszi vásáron jöttek össze a mesterek, *minden városból egy, 10 kísérvél*, akik egy hétig vívtak egymással, hogy kiderítsék, ki a legnagyobb vívó mind közül. A mesterek tanácsa, az ún. belső kör 12 mestert számlált, akik közül egy volt a Nagymester, vagy Grossmeister. A privilégiumaik számosak voltak, és iszonyú pénzek mozogtak a háttérben.

A bemutatott párbajok minden bizonnyal rendkívüli látványosságnak számítottak, főleg ha mester vívott mesterrel.

A Federfechter (=Freyfechter von der Feder)

A második nagy céh, a Federfechter, az egész 15. században a Marxbrüder árnyékában volt kénytelen dolgozni, míg végül 1570-ben Prágában minden privilégiumot megkaptak, 1575-től a Frankfurti Tanácsba is bekerültek, s végül 1607-ben II. Rudolf maga is kiváltságos levélben egyenrangúvá emelte őket a Szent Márk testvériséggel. Híres Federfechter volt Joachim Meyer és Jacob Sutor is.

E két iskola koránt sem volt jóban egymással: Összeütközéseik gyakran véres párbajokba fulladtak. A Marxbrüder folyamatosan adta be a felháborodott hangvételű tiltakozó leveleket a Federfechter pusztá léte ellen: a Federfechter cserébe gúnyolódó röpcédulákkal, graffitikkel és kihívásokkal válaszolt.

A Lukács-testvériség

Ezen kívül természetesen sokan próbáltak kiszakítani maguknak egy-egy szeletet a német ajkú piacból. A kutatást nagyon megnehezíti, hogy sok gúnynevet használnak az

iskolák egymás lejáratására (pl. „Lederfechter”) és alapvetőleg, a Marxbrüder vagy a hozzájuk közeli írók, mindenkit, aki nem tartozott az eredeti céhbe, Freyfechter néven említenek.

Egy név kitűnik a „többiek” közül: a Lukács-testvériség. Ők a korabeli írások tanulsága szerint mind közül a legnagyobb showman-ek és a legbrutálisabb kontroll nélküli csapat voltak. Hivatalosan, tudomásunk szerint, egyáltalán nem kaptak kiváltságos levelet. Viszont a mai napig él a németben a mondás, hogy üt mint a lukács, vagy üsd mint a lukácsot.

A London Masters of Defence (=Company of Maisters)

Elsősorban Londonban tevékenykedtek, bár egész Angliában voltak kihelyezett mestereik. 1540-től teljes jogú céh, bár a 15. század 2. felétől létezhetek. VIII. Henrik adományozza a kiváltságos levelet, de arra jelenleg nincs még válasz, hogy kik újították ezt meg illetve kik vetették el.

4 szintet különböztetnek meg az iskolában: Scholler, Free Scholler, Provost és Maister. Négy Ősmester (Anciant Maisters) irányította a céhet, és ők lettek az "árván maradt" tanoncok patrónusai is díjvíváskor (ha az eredeti oktató elhunyt, vagy más okból nem volt elérhető).

Természetesen, mivel ebből éltek, a Céh pénzt csinált, nem is keveset. Egy schollernek tanideje felét előre ki kellett fizetnie, ami 30 ill. 40 schilling volt, ami nem kis pénz akkoriban, mai értéken több százezer forintos, vagy egyenesen milliós nagyságrendre kell gondolni (emiatt szinte minden schollernek van mecénása, egy-egy nagyobb uraság személyében, aki házi vívónak, bajnoknak stb. több vívót is tartott).

A Céh 78 teljes rangú tagot számlált (mesterek és provostok), így a fő bevételi forrás minden bizonnyal a kezdők voltak illetve a nyilvános díjvívásokkor begyűjtött pénz a nézőktől. Egy-egy nagyúr komoly szórakozása volt kimenni a nyilvános díjakra, fogadni a nyertesre, a megszerzett pénzből pedig adni a vívónak. Ezen alkalmakkor szemelték ki jövőbeli gárdistáikat, díszörségüket, udvari verekedőiket is.

A Díjvívás / Vívóiskola

Ebben a korban két fő eseményt lehet megkülönböztetni, ahol a nyilvánosság találkozhatott a vívócéh tagjaival: az egyik ilyen esemény az ún. Vívóiskola volt.

A Vívóiskola

Erre a város adott engedélyt. Joachim Meyer pl. 1560 és 70 között több mint 10 vívóiskolára kért és kapott engedélyt Strassbourghban.

A nyilvános vívások alkalmával szedtek egy minimális belépőt (gyakorlatilag szinte bárki megengedhette magának), és vívócéh tagjai bemutatták vívótudásukat. Bár, szintén feljegyzések tanulsága szerint, a technikák nevei nem hangoztak el, és a mesterütéseket sem használták.

A Vívóiskola volt a szegényebb réteg egyetlen lehetséges találkozása a vívás tudományával, így az ilyen rendezvényeket nagy érdeklődés övezte.

A Díjvívás

A díjvívás egy kulturális esemény, melyek alkalmával a tanulók az adott céh szintjein haladhattak előre.

Nagyon nehéz, sőt, szinte lehetetlen pontosan megmondani, melyik szint milyen tudásszintnek felelt meg, főleg, hogy az elnevezések nem egységesek tájegységekként; bizonyos szabályszerűségek azonban felfedezhetők. Eszerint létezett az alap deák, ennek egy magasabb szintje, létezett egy mesternél egyel alacsonyabb, de „kiemelt” rang és a mester. E négy szint a Marxbrüdernél a Schüler, Gefreiter Schüler, Gefreiter Junger Meister és Meister. A London Masters szintjei a Scholler, Free Scholler, Provost és a Master. Az 1450-es éveknél fiatalabb, a feledés homályába veszett vívócéheknél a mai Dániától a mai Ausztriáig fellelhető a „Profost” és a „Maister” szint a feljegyzésekben. Egyes iratok tanulsága szerint a Federfechter céhnél a Freyfechter szintén egy rang volt, valahol a Mester előtt.

Talán hiba logikai kapcsolatot keresni ezek között, de mégis fellelhető egy minta, miszerint az iskolába bekerült tanuló, egy bizonyos idő után „felszabadult” (gefreit, frey, free). Ha folytatta tanulmányait, egyfajta magasabb szintre juthatott, amivel már oktathatott egy mester felügyelete mellett (talán ebből származik a mai „profi” szó?), míg végül nekivághatott a mester díjvívásának.

Maga a díjvívás eleinte nyilvános helyeken történt, például vásárokon, később egyre jobban megadták a módját, mígnem egyenesen színházban, városházán stb. csinálták meg a rendezvényt.

A London Masters díjvívásai például így zajlottak:

A Céh tagjai rang alapján vonultak be, őket követte a tömeg. Hosszú felvezető szövegek következtek, beszélt a vívó, a mecénása, a segítők, felszólaltak mesterek. Fegyverenként minimum 3 menetet tettek kötelezővé, de minden kihívóval meg kellett küzdeni. Free Schollernél ez minimum 3 fegyvernemet jelentett, ami legalább 9 párbaj, bár sokszor minden kihívó kétszer vívott ugyanazon fegyvernemben (főleg provosti és mester díjvíváskor), ami legalább 24 *éles* vívást eredményezett vagy többet. A legvégén a négy ösmester kihirdette a díjat, és a prizor (díjvívó) megtette a szükséges esküket, fizetéseket, formaiságokat.

A sebesülésekről szinte semmi információnk sincs, de sem gyakoriak, sem súlyosak nem voltak, érdekes módon (vagy hallgattak róla az írók). Néhány törött csont, egy-két bevet fej. Egyik mestert szerencsésnek nevezik, hogy mindkét szeme megmaradt, egy másik sok karcot szerzett.

És határozottan vannak olyan esetek is, amikor díjvívás nélkül a mesterek felemeltek valakit magasabb szintre.

A fegyverek nem voltak tompák, ezt kifejezetten írja a forrás, bár a rapier hegyét elütötték. Használtak védelmet, egyelőre még nem tiszta hogy micsodát, de valószínű hogy bélelt kabátról van szó. A leggyakoribb fegyverek a hosszúkard, kétkezes (csata)kard, a kard és buckler, kard és tör, rapier, rapier és tör, bot, egykezes kard (?), és szúrófegyverek úgymint bill, alabárd, pika.

Érdekes, hogy bár alacsonyabb díjvívásokkor gyakran megjelent a rapier, a mester díjra csak 1578-ban vezették be hivatalosan.

A Vívócéhek korának vége

Ahogy ebbe a témába a kutatók mind mélyebbre ássák magukat, úgy tolódik egyre jobban ki a vívócéhek, vagy azok jogutódjainak (nevezzük a klasszikus vívásnak), végső ideje.

Nevezett Josef Baader 1866-ban azt állítja, még 1740-ben is tartottak vívóiskolát Nürnbergben. Matt Galas, a HEMAC egyik vezető kutatója szerint a vívócéhek (ahogy sok más céh is) végét a Nagy Francia Forradalom jelentette, 1789-ben.

Továbbá úgy tűnik, elég sokan fordították figyelmüket 1850-től a lovagi harcművészetek, a tradicionális vívás felé. Abban az 50 évben újra megjelentek próbálkozások, rengeteg cikk, ebből a korból származik a historizmus, és a század végén ott van Alfred Hutton és Egerton Castle munkássága: azon kívül hogy elkezdtek oktatni, Castle újra kívánta szervezni a London Masterst.

Úgy tűnik, a klasszikus vívásformák, a történelmi európai harcművészetek kihalása és az első újraélesztési kísérletek között alig 100 év telt el.

FORRÁSOK

1. Sloane MS 2530. kézirat
Ez Sir Hans Sloane (1660-1753) gyűjteményébe tartozott, aki halálakor a British Museumnak adományozta. 11 vagy 12 ember írta, bár 80% egyetlen ember keze munkája. A London Masters szabályairól, díjvívásairól szól: 108 díjvívás van benne pontosan leírva, nevekkal és helyszínekkel, valamint formális kihívások és forma-dokumentumok, hogy hogyan kell hivatalos iratokat az iskola felé megfogalmazni. A kézirat az 1540-1590-es időszakot öleli fel.
2. Gergoe SILVER, *My Paradoxes of Defence*, 1599.
Silver kb. 5 oldalt szentel az olasz mesterek és a London Masters találkozások leírására. Ez a másik korabeli forrás a kettő elérhető közül.
3. Karl WASSMANSDORF 1870: *Sechs Fechtschulen der Marxbrüder und Federfechter 1573-1614*
Wassmansdorf az egyik első kutató, aki német nyelvterületen beleásta magát a klasszikus vívásba és annak korába. Legalább 4 könyvet adott ki.
4. Jagd-Zeitung, 1866 (Vadászújság), Josef Baader cikke
5. Martin WIERSCHIN, *Meister Johann Lichtenauers Kunst des Fechtens*, 1965. majdnem az egész német vívótradícióval foglalkozik, főként nyelvészeti kapcsolatokat keresve.
6. Hans-Peter HILS, *Meister Johann Liechtenauers Kunst des langen Schwertes*, 1985. Ez egy Doktori disszertáció, szintén főleg nyelvészeti alapon foglalkozik majdnem az egész német vívótradícióval.
7. Cod. I.6.20.5. Sigmund SCHINING 1539
A kódex vívókönyvet is tartalmaz, de az első fele a Freyfechter (=Federfechter?) évkönyveinek összeállítása.

Írta: Waldmann Szabolcs

Blogonai Vívás

Sziasztok!

A legtöbb speciális fegyvernem az Ars Ensis oktatásában könnyedén elhelyezhető gondolatban: adott fegyverrel történő harc, legtöbbször egy-két előre megadott forrás alapján. A bolognai vívás, avagy a Dardi iskola, ahogy a nemzetközi szakirodalomban ezt manapság nevezik, ez alól kivétel: sok, különböző forrás mentén ez a vívásrendszer felölel majdnem minden fegyvernemet a törvívástól a lándzsaharcig.

Ezért vállaltam a felkérést ennek a nyílt levél formájú cikknek a megírására: szeretnék egy áttekintő bevezetőt adni a Dardi iskolához, és a jövőbeli tervek leírásával kedvet csinálni minden érdeklődőnek.

Röviden összefoglalva elmondható, hogy a bolognai vívás, vagy Dardi iskola – bár a középkorban születik – a reneszánsz kor észak-olaszországi vívásformáinak olvasztótégelye, amelyben egységes fogalmi rendszerben kezelik az egyes fegyvernemeket, amellyel átölelik az adott kor szinte minden fegyverét az egykezes kardtól a lándzsáig, vagy a birkózásig.

Kis előtörténet

Lassan két éve, hogy láttam egy előadást/bemutatót Ilkka Hartikainen-től a bolognai vívásról. Akkor vegyes érzelmekkel fogadtam, de Szabolcs ösztönzésére elkezdtem beleásni magam a témába.

Tanácsot kértem Ilkka-tól, aki azt javasolta, kezdjem a kutakodást dall'Agocchie kódex-ével, mert annak a felépítése a leginkább pedagógikus szemléletű. Ráadásul ez volt a legkönnyebben elérhető, sőt, egy jónak tűnő angol fordítást is találtam róla. Ami azonnal feltűnt, az a rendezett, jól felépített logikája a kódex-nek, és az, hogy a ritkán részletezett kard és köpeny vívásról is mélységében értekezik.

Néhány hónap után, amikor az alapjait elkezdtem megérteni ennek a vívásnak, már tudtam, hogy számomra ez új lehetőségeket nyit meg, és szívesen fogok foglalkozni ezzel. Azóta hányattatott sorssal, de rendíthetetlenül beindult a speciális fegyvernem képzés, illetve egyre komolyabb igény mutatkozik a kutatásra is. Mindeközben elkészült egy olyan tananyag ehhez a vívásformához, amely dall'Agocchie egykezes kard művészetét öleli fel.

A speciális fegyvernem oktatás hányadtatott sorsát mi sem jelzi jobban, mint az, hogy sokadszorra nézzük át az alapállásokat, alapütéseket, és nem tudtunk eddig átlépni a háritások és riposztok világán – hozzáteszem, ott is van még mit tanulni bőven. Ez az edzőtáborban és szeptembertől alaposan meg fog változni – a teljes képzési rendszert átalakítjuk majd a Vezető Tanács és a speciális fegyvernemeket oktatókkal karöltve.

A Dardi iskola eredete és forrásai

Filippo (Lippo) Bartolomeo Dardi a bolognai egyetem csillagásza és matematikusa volt, akit a nemzetközi szakirodalom a vívás „bolognai iskolája” megalapítójának tekinti. Bár életének történetét homály fedi, és a geometria és a vívás közötti kapcsolatról írt munkája elveszett, öröksége az egyik legjobban dokumentált vívásforma a reneszánszban.

A megdöbbentő az, hogy Dardi messze megelőzte korát, hiszen a bolognai vívás kifejezetten 16. századi művészet, míg ő élete nagy részét a 15. század első felében töltötte, valamikor 1464-re teszik halálának időpontját.

Guido Antonio di Luca-t sokan a Dardi iskola legnagyobb mestereként tartják számon, aki a 15. század végén, 16. század elején tanított. Elképzelhető, hogy közvetlenül az iskola alapítójától, Dardi-tól tanult. Tanítványai között nem kisebb nevek találhatók, mint Marozzo, vagy éppen Manciolino.

Antonio Manciolino-ról szinte semmit sem tudunk annak ellenére, hogy a bolognai vívás egyik legfontosabb forrása, az *Opera Nova* szerzője, melynek 1531-ben kiadott második kiadása maradt ránk.

Achille Marozzo 1484-ben született, és 1553-ban halt meg. Őt tartják a Dardi iskola egyik legnagyobb mesterének, aki 1536-ban fejezte be vívókódex-ét, ami a bolognai vívás legátfogóbb általunk ismert összefoglalása. Eredeti címe *Opera Nova*, és népszerűségét jelzi, hogy több kiadást is megért (1536-Modena, 1546-Bologna, 1550-Velence).

Vívókódex-ét fia, Sebastiano újraszerkesztette és újra kiadatta 1568-ban, *Arte dell'Armi* címmel. Marozzo tanai olyannyira népszerűek voltak, hogy kódexe még egy 1615-ös kiadást is megért, jóval a rapier felemelkedése és uralkodóvá válása után.

Angelo Viggiani dal Montone-t a források alapján nem tekinthetjük mesternek, pusztán egy „jó vívónak”, aki rövid életet élt (1517-1555), de ezen időszak alatt a bolognai vívás egy komoly reformjába kezdett. A halála után 1575-ben Velencében, majd 1588-ban Bologna-ban kiadott *Lo Shermo* című munkája több helyen is szakít az eredeti alapokkal, és sok helyen a terminológiát alapjaiban változtatja meg. Munkájának további sorsáról nem tudunk, az időben őt követő mesterek, akiknek ismerjük munkásságát, visszatérnek az eredeti alapokhoz és elnevezésekhez.

Giovanni dall'Agocchie 1547-es születésével a bolognai mesterek között az utolsó. Kódex-e 1572-ben jelent meg *Dell'arte di Scrimia* címmel, és ebben a szerző visszatér az eredeti tradícióhoz, és az ősi művészet tiszteletét és alkalmazását hirdeti.

A könyv pedagógikus szemléletű, tiszta nyelvezetű és szerkezete könnyen követhető logika mentén épül fel. Ennek ára az, hogy szinte csak az egykezes kard és másodlagos fegyvereinek használatát taglalja (kard és tör, kard és köpeny), és nem foglalkozik hosszúkarddal, pajzsával, lándzsával, stb. Ez alól egyetlen kivétel a kopjatörés lóháton, amelynek külön fejezetet szentel.

Külön érdekes a kódex azon része, amely a „hogyan tanuljunk meg 30 nap alatt megnyerni egy párbajt” címet kaphatná, és a bolognai vívás egy rapid, a lényegre koncentrááló tanulási folyamatát részletezi.

A fentiekén túl létezik egy *L'Arte della Spada* című kódex is, amelynek a szerzőjét nem ismerjük, és amelynek keletkezését sokan 1550 körülre teszik.

A Dardi iskola az olasz vívás történetének megannyi korszakát öleli fel. Az iskola alapítója még Fiore dei Liberi kortársa volt, míg a kései mesterek közel egyidősek voltak a rapier korszakának egyik legnagyobb mesterével, Salvatore Fabris-szal. A források közül több is próbálja a középkori és reneszánsz vívásformák és fegyvernemek minél szélesebb repertoárját bemutatni és integrálni a bolognai iskola rendszerébe.

A bolognai vívás a többi vívásforma tükrében

Gyakran foglalkozunk azzal, hogy a különböző vívásformákat egymáshoz hasonlítjuk. Ez kissé félrevezető, mert sokszor egészen más alapokon működnek a különböző korok különböző kultúrközegeinek különböző vívásformái, hogy a fegyverek közötti különbséget ne is említsem.

Azonban oktatás-metodikailag nem árt, ha van egy képünk arról, hogy mik az egyik, vagy másik iskola sajátosságai, hogyan kapcsolhatóak egymáshoz, hogyan foghatóak meg a különbségek: az kevés, hogy „mások az alapjai, nem összehasonlíthatóak”.

Egy dolog biztos: egy-két kivételtől eltekintve minden mondat hibás, amely azt hirdeti, hogy az egyik vívásforma hatékonyabb-e, jobb-e a másiknál. Éppen ezért ebbe nem is mennék bele. Azonban a Dardi iskola a reneszánsz felfogás és hozzáállás olyan elemein nyugszik, amelyek rendszerét tekintve komoly különbségeket teremtenek a többi vívásformához képest.

Ezek közül az egyik legszembevetőbb az analitikus gondolkodásmód, amelyben a mesterek a vívás elméletét és gyakorlatát, az ahhoz kapcsolódó fogalmakat és magukat a mozdulatokat is megérteni, teljes mélységében feltárni és rendszerezni igyekeztek.

Ehhez kapcsolódik az, hogy a bolognai vívás kódexeit író vívók és mesterek látszólag megannyi más korból, más kultúrkorból származó vívásformát és iskolát jól ismertek, az egyes gyakorlatok mintha különböző korok és helyek technikáit tükröznék.

A bolognai vívás egységes fogalmi rendszer alá rendezi a különböző fegyvernemeket. Ennek az alapját az adja, hogy a technikákat és alapmozdulatokat elemeikre bontják, és azokból építik újra. A bolognai vívás lényegét valójában ezek a mozgáselemek, illetve az ezeket összekapcsoló elvek jelentik. Hogy aztán az adott mester ezekből technikákat épít, vagy gyakorlatokat mutat be, már ízlés kérdése.

Ennek köszönhetően a Dardi iskola hihetetlen sokszínűséget, és megannyi egyedi lehetőséget kínál a tanulónak: mindenki maga döntheti el, hogy az adott keretek között hogyan, milyen stílusban vív. Cserében az alapok ismeretét a kódex-ek írói kíméletlenül számon kérik.

A vívásforma közeljövője az Ars Ensis-ben

Az edzőtáborban a bolognai vívás három oktatási alkalmat kapott. Az egyes számún bárki részt vehet, a kezdőknek bemutató edzést tartunk, a középhaladókkal elmélyülünk néhány izgalmas háritás és ripooszt elemzésében. A kezdőktől azt kérem, hogy hozzanak egy egykezes kardot, rapier-t, vagy annak megfelelő fém, esetleg fa eszközt. A középhaladók esetében mindenképpen valamilyen fém egykezes kardot fogok kérni.

A kettes számú edzés már kifejezetten a középhaladóknak szól, itt provokációkat és „félkard” technikákat fogunk megtanulni, illetve ezek háritásának módjait.

A hármas számú egy bemutató edzés lesz a középhaladók számára a kard és tör vívásról. Ebben várhatóan nem megyünk majd végig az alapokon, hanem a szükséges alapok ismeretében megnézzünk néhány jellemző technikai megoldást és gyakorlatot.

Ami a szeptemberi újraindulást illeti, a jelenlegi rendszerátalakítások egyik legszembevetőbb oldala a speciális fegyvernemek oktatásának újragondolása lesz. Ennek része a mindenki igényeinek megfelelő gyakorlófegyverek fejlesztése, illetve a szintezett oktatás feltételeinek megteremtése is.

Emellett a könyvtár fokozatos beindításának részeként az aktív kutatás beindítása, amelyhez bármelyikötök csatlakozhat.

Írta: Majár János

Bidenhänder

A média, egyes fantasy játékok, továbbá rosszul informált „szakértők” közbenjárásának köszönhetően a kétkezes karddól az az elképzelése alakult ki, hogy egy otromba, felettébb nehéz, lassú és esetlen fegyver, amire a tények természetesen mind rácsafolnak. Hasonló források okolhatóak tovább azért is, hogy a kétkezes kardot sokan tévesen „pallos” néven ismerik.

A kétkezes kard eredeti elnevezése Doppelhänder vagy Bidenhänder volt, a ma ismert Zweihänder (kétkezes) szó újkeletű elnevezés. Angol nyelvterületen „slaughter-swordnak” is nevezték mely a német Schlachterschwert elnevezésből eredeztethető. Főleg német és svájci területeken volt elterjedt és közkedvelt, virágkorát nagyjából a 15 században és a 16. század elején élte. A hozzáértők kezében – kiket nagy megbecsülés övezett, zsoldjuk az átlag kétszerese is lehetett – halálos fegyver volt, forgatását külön iskolákban oktatták (oklevél bizonyította, hogy a fegyver viselője ért a kétkezes kard fogatásához). Ezen fegyvereseket olykor Doppelsöldner-nek is nevezték, jelezve, zsoldjuk társaiék duplája volt. Az első sorban küzdöttek, feladatuk az ellenséges szálfegyveres alakulatok formációjának megbontása volt.

Méretét tekintve a kétkezes kardot inkább szálfegyvernek tekintették, mintsem szűrővágó fegyvernek. A legtöbb darab 150-175 cm hosszú volt, súlyuk azonban ritkán haladta meg a 2,5-3,5 kg-ot. Az első hallásra talán „csekélynek” tűnő súly hamar új értelmet nyer, ha valakinek alkalmá akad kezébe fogni ezt a „hírneve” ellenére páratlanul kecses, lehengető erejű fegyvert. Félrevezető képet adhatnak a kétkezes kardról azon parádékra és felvonulásokra szolgáló kardok (Paratschwert) is, melyeket harcban sosem forgattak. Kiegyensúlyozatlanok, életlenek, bárki, aki a vívásban kicsit is járatos, hamar megmondhatja, nem harcban használt fegyverek voltak.

Alighanem legismertebbekké az úgynevezett reneszánsz, avagy német/svájci darabok váltak, melyek meglehetősen hosszú keresztvassal rendelkeztek. Ezeket kisebb-nagyobb háritógyűrűkkel egészítették ki nem csak a védekezést könnyítendő, de egyben az ellenfél fegyverének lekötését is könnyebbé tették. A szálfegyverek háritására a széles keresztvas helyét a pengén található rövid sarkantyú szolgált.

Említésre méltó még a „Montante”, mely egy, az Ibériai félszigetről származó, a reneszánsz kétkezes kardnál valamivel rövidebb fegyver volt. Arányait tekintve mind a markolat, mind a keresztvas rövidebb a kardhoz viszonyítva, többnyire a sarkantyúk is hiányoztak. Akárcsak reneszánsz rokona, a Montante nem csak fegyver, de szimbólum is volt: a spanyol vívómesterek mellényük vagy ingük bal felén a Montante vörös, stilizált mását viselték.

A kétkezes kard végül 16. században hal ki lassan a csatamezőkről, de párbajokban, különböző ceremóniák alkalmával még hosszú évszázadokon át fellelhető. Egyedi vívóstílusát nagyon kevés könyv őrizte meg. Az Ars Ensisen belül a kétkezes kard jelenleg is kutatás témáját képezi, hogy a közeljövőben érdeklődő tagjaink a kétkezes kard forgatásának tudományát is elsajátíthassák.

Írta: Német Gábor

Humor

A csata után rettenetes állapotban tér haza a lovag: Horpadt a páncélja, lerepült a sisakja, száz sebből vérzik, szinte kizuhan a nyeregből. Csak sánta lovába kapaszkodva tud nehezen a király elé állni.

- Hát veled mi történt, hűséges lovagom?

A sebesült megpróbál visszakapaszkodni a ló hátára.

- Felség, hűséges maradtam hozzád, becsülettel harcoltam érted, és az ellenséget visszaűztem nyugatra.

- Nyugatra? - csodálkozik a király. - Hiszen nyugaton nem is voltak ellenségeim!

- Nem? - réved el a lovag. - Hát most már vannak...!

- Lépjenek ki, akik szeretik a zenét! -üvölt az őrmester a felsorakozott katonáknak.

Öten kilépnek a sorból.

- Mit kell énekelni? - kérdi az egyik.

- Semmit. Átviszik a tiszt klubba a zongorát

- Meddig bírja a teve víz nélkül?

- ???

- Élete végéig.

A páncélos lovag bőszen közelít a sárkány barlangjához, hogy megküzdjön vele, miközben a sárkány - megpillantva a lovagot - ekként dünnyög:

- Na ne, már megint konzervkaja...

Pályázat

Adj nevet az újságnak **TE!**

Ötletes vagy?

Szereted a **kihívások**at?

Szeretnéd, ha 50 év múlva is beszélnének rólad az Ars Ensisben?

Segíts nevet találni!

Küldd el a zolmark@gmail.com címre az ötleteidet szeptember elsejéig, a levél tárgya legyen „név”. A következő számunkban hirdetésünk nyertest és szemezgetünk a legjobb ötletek között.

Zárszó

Reméljük tetszettek a cikkek, tartalmasnak találtátok őket és szeretnétek, ha lenne folytatása a dolognak. Ha szeretnétek beszélgetni az olvasottakról nyugodtan szólítsátok meg az illetékeseket és üljetek le velük egy sör-limonádé mellé

Írj levelet, ha:

- szeretnél segíteni az újságnál
- tetszett a lap és ezt szeretnéd elmondani
- szeretnél cikket írni egy témában
- jó témaötleted van
- rajongói levelet szeretnél küldeni az egyik készítőnek :)

Kurucz Zoltán Márk
zolmark@gmail.com